MID-DJARJU TA' MAWRA F'RUMA

Ta' Ġ. Cassar Pullicino

18 ta' Diċembru, 1949.

Wasalt Ruma dalgħodu fit-8.30. Wasalt imfarrak wara dsatax-il siegħa ferrovija minn Sirakuża, mnejn tlaqna l-bieraħ fis-1.15 p.m. Wasalt imfarrak u bin-nervi. Għax il-ferrovija ma tantx jien ħabib tagħha; iżjed u iżjed bil-lejl! Għalija tini l-ajruplan, u nasal f'kemm trodd salib. Bħal meta sefirt bih sentejn ilu minn Malta sa Ruma, u lura. L-istess bogħod, sa Ruma! Imma x'divrenzja! Bil-kemm ilħaqt rajt l-*Illustrated London News* li sibt quddiemi li ma sibtx ruħi nħares 'l isfel fuq il-koppli tal-knejjes tal-Belt Eterna! U did-darba l-ħin bħal weħel u ma stajt ngħaddiha b'xejn. Għall-ewwel mhux ħażin: qrajt gazzetta, ħadt pjaċir nittawwal mill-purtell tal-vagun, paċpaċt ftit ma' ta' ma' ġenbi, spiċċajt iċ-*ċestino da viaggio* li kont xtrajt qabel tlaqna, kif ukoll dawk in-nofs tużżana qassatat li tawni miegħi tad-dar, qrajt biċċa rumanz ... Imma meta beda jidlam kont diġà xbajt fil-ferrovija, u kien għad fadalli tnax-il siegħa oħra! X'tagħmel? Qomt bil-wieqfa u qgħadt fil-passaġġ, kebbist sigarett — għad li jien ma npejjipx, mort ma' ħabib nieħu xi ħaġa fir-*restaurant*, lablabt u tkellimt kemm flaħt biex ngħaddi ż-żmien. Imma kollu ta' xejn U meta ippruvajt norqod ma stajtx! Kwarta, nofs siegħa, siegħa wara l-oħra għaddejjin bil-mod, bil-mod — u m'hemmx li jisbaħ; mank tgħid tista' tittawwal, għax għadu d-dlam. U mbagħad dak it-taħbit tar-roti fuq il-ġonot tal-linji daħalli f'moħħi qisu berrina. Iġri jisbaħ, ħej, għax għajjien mejjet, u ma ħadt gost xejn! Mhux bħal-lejl ta' qabel!

Il-lejl l-ieħor konna tlaqna mill-Port ta' Malta f'xi l-10.30 Ix-Xatt, f'ħajjet Alla, ma kienx hemm wisq jarawni tielaq. Ma tantx jien tajjeb għat-tpetpit tal-għajnejn, u għalhekk 'il niesi u 'l ħbiebi tal-qalb kont rajthom qabel. Għaliex — ngħid jiena — għalfejn dan il-għaġeb kollu! Das-sentejn li kont sa ndum barra! Sentejn x'inhuma... Igħaddu bħal ħolma u ma ndumx ma nerġa' lejn Malta! Ħadt nifs kbir meta sibt ruħi ab-

bord, bil-lejl, inħares lejn id-dawl tal-Port u narahom jitbiegħdu, dejjem jiċkienu, jiċkienu... Bqajt hemmhekk waħdi, ħarsti msammra fuq it-tikek tad-dawl, waqt li madwarna beda jonfoħ ir-riħ u jingħi mal-ħbula, u l-baħar bħal tqalla' u tqawwa ,u fl-aj-ru beda jberraq u nstema' r-ragħad ikarwat, u bdiet nieżla xita tfaqqa' boqoq boqoq. Il-ħoss tal-qatriet tax-xita jaħbtu ma' wiċċ il-baħar imqalla' laqatni, u żammni hemm għal iktar minn siegħa qabel ma dħalt ġewwa. Għal min ħajtu jqattagħha fuq l-art, u ma jbaħħarx, bħali, id-dehra ta' tempesta fuq il-baħar hija ħaġa li jaqraha biss fir-rumanzi, jew inkella jara bħalha fil-*films*.

Illum, jumejn wara, ninsab Ruma. U għalkemm m'ilux wisq, għoddni nsejt ħafna xorti li ridt innižżel. Ma rridx ninsa, fost oħrajn, il dak il-Malti li kelli miegħi fil-kabina, miż-Żej-tun, sejjer l-Italja għan-negozju. Għaddejnieha tajjeb dik il-lejla tat-tempesta : ngħas ma kellniex u morna fil-*bar* tal-vapur, u daqqa sigaretti u oħra grokk u bejn ċajta u tpaċpiċ ieħor, ma ddejjaqniex b'xulxin. Filgħodu, meta nżilna Sirakuża, konna ltqajna' ma' tlieta oħra, ħbieb ta' l-iskola, u wieħed minnhom li kien jafu tajjeb il-post, ħajjarna mmorru nieħdu xi ħaġa għax kellna n-nofs ta' nhar ta' filgħodu kollu quddiemna qabel jitlaq it-tren għal Ruma. U morna ħadna kolazzjon tajjeb fil-ħanut ta' Signor Bandiera, wara ġrejna ġirja mal-belt, u għal nofs in-nhar irġajna morna għall-ikel fl-istess post. Niftakar, kif konna nie-klu, jidħol wieħed xiħ bil-kitarra u beda jsemma' għanja bl-Is-qalli li kelma ma tifhimx minnha, għanja bla sengħa, imma ħierġa mill-qalb. U qabel ħriġna tajnieh xi ħaġa u ħu xtaqilna l-vjaġġ it-tajjeb.

Dal-għodu sebaħ bnazzi u ħarġet ġurnata sabiħa. Sema safi u xemx sħuna tħajrek toħroġ barra. Anqas tgħid li ftit ġranet oħra l-Milied. Hekk għidna jiena u l-ħabib tiegħi Dun Karm Sant meta ltqajna quddiem il-Knisja tal-Kanċellerija biex no-ħorġu dawra flimkien. Dun Karm, ħabib tal-qalb, ilna nafu 'l xulxin ħafna, ta' mpar wieħed u tista' tgħid trabbejna flimkien. Tgħidx kemm ħriġna passiġġati flimkien meta konna nistudjaw il-Liċeo u dejjem bqajna' ħbieb. Jinsab Ruma għax wara li qad-des ried jibqa' jistudja fuq il-Bibbja. Mela llum iltqajna bħalma dari, fi tfulitna, u ħriġna nimxu. Biss minnflok ma għaddejna minn fejn l-Erwieħ għas-Sqaq ta' Sardinja sa fejn il-Wied tal-

Blat, fejn aktarx konna nispiċċaw meta konna noqogħdu Hal Tarxien, illum spiċċajna Pjazza Barberini. U qabel tlaqna lil xulxin għall-ikel ftehemna li wara nofs in-nhar nerġgħu niltaqgħu u mmorru għand Ettore Rossi.

Ettore Rossi kien Professur tat-Tork fl-Università ta' Ruma. Malta hemm min jafu sewwa għax daqs għoxrin sena ilu kien rebaħ *borsa di studio* u dam żmien ifittex fl-Arkivju tal-Ordni fil-Bibljoteka — tiftix li wasslu biex kiteb ħafna studji interessanti fuq Malta, fosthom l-istorja tal-flotta tal-Ordni. Żmien ilu wkoll kien kiteb fil-*Malta Letterarja* x'qalu l-kittieba Torok fuq l-Assedju l-Kbir. Billi barra t-Tork kien jaf tajjeb l-Għarbi, kien interessa ruħu fil-Malti u fil-għanja Maltija tal-Għarusa tal-Mosta. Jiena kont sirt nafu bil-kitba b'mezz tal-ħabib tiegħi u tiegħu — is-Sur Nin Cremona — u Dun Karm Sant kien iltaqa' miegħu kemm dam Ruma. Morna għandu u laqagħna: raġel fabbli, qsajjar, bin-nuċċali, qorob is-sittin. Feraħ bina u tħadditna ħafna fuq Malta u fuq il-lsien Malti. Semmielna r-rivista Spanjola *Al-Andalus*, mixħuta l-iktar fuq l-istudju tal-Għarbi, u qal li llum imissu jkun hawn studju iktar tal-Għarbi għax issa Islam reġa' ġie f'tiegħu, bl-Eġittu indipendenti, is-Sirja u l-Lebanon meħlusa; il-Libja ftit snin oħra tieħu l-indipendenza, u l-Marokk, it-Tuniżija u l-Alġerija jitkellmu kulħadd. U Malta finnofs. Studju meħtieġ, qalilna, x'ilsien kienu jitkellmu Malta qabel ġew l-Għarab: s'issa hawn tliet teoriji — li l-Maltin kienu jitkellmu l-Grieg, li kienu jitħaddu l-*Basso Latino* u li kienu jitħaddtu lsien semitiku ieħor li mbagħad inxtorob mill-Għarbi. Das-suġġett, żied igħidilna, imissu jkun teżi ta' studju għal xi studjuż Malti.

Qalilna, fost ħwejjeġ oħra, li dwar id-dokument tar-rapport ta' l-Abbati Giliberto fuq Malta fl-1240 hemm kwistjoni jekk Wilkelman, li ippubblikah l-ewwel wieħed, kienx qrah sewwa fejn igħid fuq Malta. Dan id-dokument kien miġjub mill-Mons. A. Mifsud fir-ririvista *La Diocesi* u, wara żmien, mir-Rev. A. Dessoulavy fil-*Journal of the University of Malta Literary Society*, bla ma kien jaf li diġà deher hawn Malta.

Qabel tlaqna, Ettore Rossi qalilna li issa ilu s-snin ma jikteb fuq Malta, għax imħabbat b'xogħol ieħor. Imma jixtieq jara studji serji, li jistgħu jsiru minn Maltin aħjar milli minn

barranin, fuq it-toponomastika, jiġifieri l-ismijiet f'Malta u Għawdex, kif ukoll fuq l-ewwel Dutrina bil-Malti li dehret f'Ruma fl-1752 u fuq l-Iskola tal-Għarbi f'Malta, li għad hawn min jiftakarha daqs ħamsin sena ilu, qabel ma dawru l-flus imħollija għaliha għal ħaġ'oħra*.

U hekk ħriġna minn għand Rossi b'moħħna jhewden fuq kemm xogħol għad hawn x'isir fil-għalqa tal-istudji Maltin, u kif barranin jieħdu dan l-interess kollu u aħna qajla nagħtu kas ta' dawn l-affarijiet.